

Klimatické zmeny: Najviac postihujú ženy v rozvojových krajinách

„Rodové nerovnosti sa prelínajú s klimatickými rizikami a hrozbami. Historicky dané znevýhodnenia žien — limitovaný prístup k zdrojom, obmedzené práva a slabé slovo v rozhodovacích procesoch — spôsobujú, že sú klimatickými zmenami zraniteľné vo väčšej miere než muži.“ [1]

Mazandaránske ženy, Irán
(fotografia: Mostafa Saeednejad)

Klimatické zmeny sú jednou z najvypuklejších výziev, pred ktorými dnes medzinárodná komunita stojí.

Ľudstvo bojuje s klesajúcimi poľnohospodárskymi výnosmi, rastúcim nedostatkom potravín, energie a vody. To komplikuje život a poškodzuje zdravie miliónov najchudobnejších ľudí na celom svete. Niet pritom pochyb, že chudobní ľudia v rozvojových krajinách nesú hlavné bremeno negatívnych dôsledkov klimatických zmien. To spomaľuje boj s chudobou vo svete [2].

Klimatické zmeny, ktoré cítia najviac práve tí, ktorí k tomuto problému prispeli najmenej [3], znamenajú oveľa viac ako len environmentálny alebo vedecký problém – predstavujú najväčšiu brzdu rozvoja a sociálnej spravodlivosti na globálnej úrovni. Debaty o klimatických zmenách sa často zameriavajú na vedecké a technické riešenia. Takéto diskusie sú nepochybne potrebné, no rozhodne nestačia.

Táto správa sa zameriava na ľudské a spoločenské rozmery klimatických zmien, konkrétne na potreby a priority žien a mužov, ktorí sú najviac postihnutí klimatickými zmenami a musia byť v centre zodpovedného a citlivého programu reagujúceho na klimatické zmeny. Zameriava sa najmä na to akými spôsobmi je zraniteľnosť spôsobená klimatickými zmenami ovplyvnená rodovou rovnosťou, prípady, keď sú zmenami klímy ženy a dievčatá zasiahnuté nepomerne viac ako muži.

Box 1 - Ženy a klimatické zmeny[4]

- Pravdepodobnosť, že počas prírodných katastrof zomrú ženy a deti je 14-krát vyššia než u mužov [5].
- Počas cyklónu v roku 1991 v Bangladéši zomrelo 140-tisíc ľudí — úmrtnosť žien starších ako 40 rokov dosiahla 31 percent [6].
- Viac ako 70 percent obetí tsunami v roku 2004 v Ázii predstavovali ženy [7].
- Hurikán Katrina, ktorý sa prehnal mestom New Orleans v USA v roku 2005, zasiahol najmä afroamerické ženy — už vtedy najchudobnejšiu komunitu na okraji záujmu.
- Odhaduje sa, že až 87 percent slobodných žien a 100 percent vydatých žien stratilo svoj hlavný zdroj príjmov, keď cyklón Nargis zasiahol deltu rieky Irrawaddy v Barme v roku 2008 [8].

Prečo sa treba zameriavať na ženy a dievčatá?

1. Ženy a dievčatá sú nepomerne viac postihované dopadmi klimatických zmien

Práve tí, ktorí sú už chudobní a stoja na okraji spoločnosti, pociťujú dopady klimatických zmien najviac. Výsledkom nevyrovnaných vzťahov medzi ženami a mužmi je, že ženy sú vo vyššej miere vystavené riziku chudoby než muži [9]. Spôsobujú to faktory ako napríklad ekonomické znevýhodňovanie žien a ich závislosť od mužov, diskriminácia, ktorú zažívajú pri prístupe k zdrojom ako je napríklad orná pôda, a ich obmedzenými rozhodovacími právomocami. Klimatickým rizikám sú vystavené viac aj kvôli tomu, že bývajú negramotnejšie a chýba im prístup k informáciám o existencii a dopadoch klimatických zmien.

Prírodné katastrofy ako bol hurikán Mitch a Katrina, či povodne v Južnej a Východnej Ázii, napovedajú, že klimatické zmeny sa prejavujú čoraz viditeľnejšie [10] a tým viac zväzňujú zraniteľnosť žien. Pomer žien a mužov zomretých pri prírodných katastrofách dosahuje 14 k 1 [11].

Ženy naberajú vodu, Stredoafrická republika
(fotografia: Pierre Holtz for UNICEF)

Napríklad, až 80 percent obetí tsunami v Ázii v roku 2004 predstavovali ženy a dievčatá [12]. V roku 2007 zas kvôli dažďom a povodňami prišlo v 18 afrických štátoch o domov zhruba 1,5 milióna ľudí, pričom tri štvrtiny z postihnutých tvorili ženy a deti [13]. Štúdia London School of Economics z Veľkej Británie analyzovala katastrofy v 141 krajinách a zistila, že chlapci mávajú pri zdravotnej starostlivosti po katastrofách prednosť [14]. Podľa tej istej štúdie trpia ženy a dievčatá po katastrofách viac aj nedostatkom potravín. Rizikovým faktorom je aj nedostatočné súkromie a mizivá bezpečnosť na toaletách, v kúpeľniach a nocľahárňach.

Veľkú zraniteľnosť žien a dievčat v prípade prírodných katastrof spôsobuje mnoho rodových faktorov vrátane kultúrnych a náboženských obmedzení týkajúcich sa ženskej mobility, ako aj rozdielov v socializácii dievčat. V preklade to znamená, že je neraz kultúrne dané, že dievčatá nespú nadobúdať rovnaké existenčné zručnosti ako ich bratia. Napríklad ženy v Bangladéši počas povodní neopustili svoje domovy, pretože sa to považovalo za kultúrne nevhodné, a tie, čo tak urobili, nevedeli plávať [15].

Neprimeraná zraniteľnosť žien a dievčat v dôsledku klimatických zmien sa netýka len krízových situácií. Obrovské výzvy na udržanie živobytia v kontexte stupňujúcich sa klimatických zmien a extrémneho počasia často najväčšie pociťujú ženy a dievčatá. Keďže sú hlavnými aktérmi v domácnosti, ktorej chod zabezpečujú (poľnohospodárstvo, zaobstarávanie potravy, vody a paliva), sú závislejšie na prírodných zdrojoch. Pretože sa tieto zdroje stávajú stále vzácnejšími, sú kvôli tomu ženy mimoriadne zraniteľné [16]. Napríklad v suchých oblastiach zasiahnutých rozširovaním púští sa doba nosenia vody a paliva predlžuje, ženy a dievčatá musia za zdrojmi prejsť čoraz väčšie vzdialenosti [17]. Lejaky a častejšie povodne tiež zvyšujú pracovnú záťaž žien, pretože na udržiavanie domov po povodniach potrebujú viac času a energie. Tým sa skraca čas potrebný na nevyhnutné životné činnosti a/alebo na prácu potrebnú k zaobstaraniu príjmu. V chudobných domácnostiach na celom svete sa ženy vzdávajú jedla v prospech svojich detí alebo mužských príslušníkov rodiny. S nárastom cien potravín chudobné domácnosti pociťujú zníženie kvality alebo kvantity potravín, ktoré si môžu dovoliť. Obete pritom s najväčšou pravdepodobnosťou vždy prinesú práve ženy [18].

2. Ženy a dievčatá majú menej možností a príležitostí ako muži a chlapci pripraviť sa a prispôbiť sa dopadom klimatických zmien

Rodové úlohy a diskriminácia na základe rodu nielenže vystavuje ženy a dievčatá klimatickým rizikám vo vyššej miere než mužov, ale zároveň znižuje ich schopnosť prispôbiť ich životný štýl zmenám klímy. Napríklad pre domácnosti závislé na poľnohospodárstve je pôda najdôležitejší majetok [19], no v mnohých častiach sveta diskriminačné zákony a zvyky ženám odopierajú prístup k pozemkom. To zasa sťažuje farmárkam prístup k úverom (ženy dostávajú menej ako 10 percent úverov poskytovaných drobným farmárom v Afrike [20]) a bez finančných zdrojov si farmárky nemôžu dovoliť kúpiť to najzákladnejšie, čo by potrebovali k tomu, aby sa prispôbili environmentálnym zmenám, ako sú napríklad nové odrody rastlín a plemená zvierat odolnejšie voči suchu alebo vysokým teplotám, či nové poľnohospodárske technológie [21].

Nosenie dreva na oheň, Etiópia (fotografia: Ahron de Leeuw)

K tomu všetkému negatívne prispieva i rozšírená stereotypizácia farmára ako muža – a to aj napriek tomu, že v mnohých častiach sveta sú to práve ženy, ktoré primárne zodpovedajú za pestovanie, spracovanie a predaj potravín, chov dobytka a udržiavanie zeleninových záhrad. Tieto stereotypy spôsobujú, že školenia o poľnohospodárstve, technológie a informácie sú pre farmárky ťažko prístupné [22].

3. Klimatické zmeny prispievajú k prehĺbovaniu rodových nerovností

Konkrétne účinky klimatických zmien vplývajú na rodovú rovnosť. Posilňuje sa nerovný prístup k bohatstvu, novým technológiám, vzdelávaniu, informáciám a k majetku ako napríklad k pozemkom. Všetkému, čo by v opačnom prípade mohlo prispieť k zvládaniu dopadov klimatických zmien [24]. Zároveň existuje riziko, že sa so zvyšujúcim nedostatkom vody, energie a potravín budú musieť ženy a dievčatá venovať časovo čoraz náročnejším domácim prácam v domácnosti, čím sa skrátí ich čas, ktorý budú mať na prácu alebo vzdelávanie mimo domova alebo v komunitných aktivitách.

Box 2 - Priority adaptácie chudobných žien [25]

Bezpečné miesto na život:

- premiestnenie komunít do bezpečnejších oblastí,
- stabilné domy s vysokými okrajmi, ktoré poslúžia ako prevencia proti záplavám,
- prístrešky pre ľudí, zvieratá a poľnohospodárske produkty.

Lepší prístup:

- k informáciám o klimatických zmenách a k príslušným znalostiam a zručnostiam,
- k službám ako sú napríklad lekári a veterinári,
- k bezpečným, primeraným a férovým úverom a poisteniu,
- k bezpečnejším cestám a prístup k člnom.

Iné možnosti obživy:

- pomocou znalostí a zdrojov diverzifikácie produkcie a adaptívnych poľnohospodárskych postupov,
- pomocou prístupu k zavlažovaniu,
- pomocou miestnych dostupných školení.

Podľa výskumu Plan UK dievčatám v Etiópii kvôli dlhým obdobiam sucha, zhoršujúcemu sa životnému prostrediu a rastu populácie, trvá dlhší čas doniesť vodu na pitie, varenie a pranie pre domácnosť [26]. Oslovené dievčatá v oblasti Lalibela v Etiópii povedali, že čas potrebný na prinesenie vody sa výrazne predlžuje vždy počas období sucha. Prinesenie vody trvá až šesť hodín denne, pričom v minulosti to trvalo zhruba dve hodiny [27]. To im v čoraz väčšej miere znemožňuje chodiť do školy a ďalej študovať.

4. Dievčatá a ženy – agenti zmeny ako reakcia na klimatické zmeny

Ženy a dievčatá majú dôležité a cenné znalosti o tom, ako sa prispôbiť nepriaznivým vplyvom zhoršujúceho sa životného prostredia [28] a keďže sú nimi najviac zasiahnuté, mali by byť v centre navrhovaných riešení vhodných pre život chudobných ľudí [29]. Inovácie v boji s klimatickými zmenami sa už formujú na úrovni komunít a často sú presadzované práve ženami, ktoré majú veľké skúsenosti s prispôsobovaním sa klimatickým zmenám a ich vplyvom na ich vlastné komunity [30].

Výskum vo vidieckych komunitách v povodí rieky Ganga v Bangladéši, Indii a Nepále popisuje rôzne adaptačné stratégie žien, ako napríklad prechod na pestovanie plodín odolných voči povodňam a suchám, alebo plodín, ktoré môžu byť pozbierané pred obdobím povodní, či odrôd ryže, ktoré narastú vysoké, takže zostanú počas povodní nad vodou [31]. „Keďže nikdy nevieme, kedy príde dážď, museli sme prijať zmeny. Začala som meniť spôsob, ktorým upravujem záhony, aby sme neprišli o celú našu úrodu. Podľa situácie používam aj odlišné plodiny,“ [32] hovorí bangladéška roľníčka Rupa. Podobne sú na tom aj ženy v Mali, ktoré pracujú ako roľníčky. Majú skúsenosti s novými plodinami, ktoré dokážu odolať nepriaznivým poveternostným podmienkam: momentálne pestujú orechové kríky. Tieto kríky sa dajú použiť ako drevo na kúrenie či varenie; orechy sa zas využívajú na výrobu krémov, a tak ich môžu predávať kozmetickým firmám.

Okrem diverzifikácie plodín vyslovili ženy v povodí rieky Ganga ďalšie priority potrebné na prispôsobenie sa povodňam (pozri box – 2).

Box 3 - Ženy chcú mať rovnaký hlas v rozhodovaní

Studňa vykopaná nevládnou organizáciou V oblasti Kilombero v Tanzánii vyschla krátko po tom, ako bola vytvorená. Zistilo sa, že o mieste studne rozhodoval miestny výbor pozostávajúci výhradne z mužov. Keď sa rozvojoví pracovníci rozprávali s miestnymi ženami, zistili, že je tradičnou úlohou žien ručne vykopávať jamy pre studne, preto ony poznajú miesta, na ktorých sú najlepšie zásoby vody. Od tejto príhody boli ženy viac zapájané do rozhodnutí o umiestnení studní.

Fisher 2006

Ženy a dievčatá majú nepochybne dôležité znalosti a informácie o tom, ako sa prispôbiť dopadom klimatických zmien. Napriek tomu zostáva zastúpenie žien a dievčat v rokovaní o klimatických zmenách len veľmi nízke. Na 16. konferencii o klimatických zmenách v roku 2010 predstavoval podiel žien len 30 percent celej delegácie, a dokonca iba 12 až 15 percent všetkých vedúcich delegácii z Rámcového dohovoru OSN o klimatických zmenách, hlavného rámca pre riešenie klimatických zmien [33]. Zároveň existuje mnoho príkladov, kedy sa so ženami nekonultovalo pri navrhovaní a plánovaní poľnohospodárskych iniciatív alebo vodnej stratégie pre komunitu [34]. Nedostatok príležitostí pri navrhovaní reakcie na klimatické zmeny môže ohroziť účinnosť takýchto iniciatív (pozri box 3).

Cesta vpred – smerom k zodpovednému a citlivému programu klimatických zmien

Medzinárodných iniciatív, ktorých cieľom je prinášať riešenia dopadov klimatických zmien, je čoraz viac. Takisto sa začali klimatické zmeny brať ako vážna výzva pri odstraňovaní chudoby vo svete.

Preto, aby boli tieto iniciatívy účinné, a naozaj zmenili život najchudobnejších ľudí sveta, predovšetkým žien a dievčat, je potrebné nasledovné:

1. Aby donorské programy a politiky dokázali pochopiť rodové nerovnosti v daných súvislostiach, to znamená akým spôsobom klimatické zmeny prispievajú k ich zhoršovaniu, musia systematicky využívať rodovú analýzu.
2. Názory žien musia byť v centre hľadania odpovedí na klimatické zmeny. Plány donorov musia pri vytváraní adaptačných stratégií vychádzať zo znalostí miestnych žien. Je nutné zvýšiť účasť žien vo všetkých oblastiach rozhodovania (na národnej aj medzinárodnej úrovni) (pozri box 4).
3. Zabezpečenie núdzových opatrení tak, aby zohľadňovali špecifiká v rámci ktorých sú ženy zraniteľné, vrátane zabezpečenia toho, aby systémy varovania zasiahli všetkých členov komunity. Postkatastrofické opatrenia by mali zohľadňovať potreby žien (pozri box – 5).
4. Naďalej sa treba venovať zdravotným a výživovým nerovnostiam medzi oboma rodmi. Tie totiž takisto spôsobujú vyššiu zraniteľnosť žien voči klimatickým zmenám. Zároveň je potrebné sa venovať riešeniu ich znevýhodňovania v prístupe k aktuálnym informáciám o klimatických zmenách a adaptačných stratégiách.

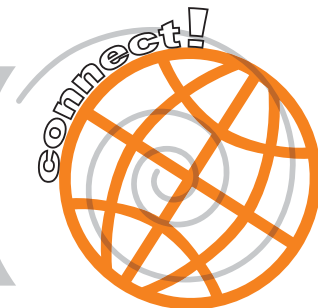
5. Krajiny globálneho Severu musia po roku 2012, kedy vypršia prvé záväzky Kjótskeho protokolu, radikálnejšie obmedziť emisie skleníkových plynov s cieľom obmedziť negatívne účinky, ktoré majú klimatické zmeny.
6. Krajiny globálneho Severu musia vplývať na svoje spoločnosti tak, aby nespôsobovali klimatické zmeny, a aby žili udržateľnejší život, okrem iného znižovaním konzumu a posunom k ekonomike menej zameranej na rast a viac na potreby ľudí a podporu obnoviteľných zdrojov energie.

Box 4 Ženy na rokovaníach o klimatických zmenách

V roku 2009 sa na medzinárodnej úrovni realizovali inovatívne snahy, ktorých cieľom bolo zvýšiť zastúpenie žien na rokovaníach o klimatických zmenách. Fínsko poskytlo 500-tisíc eur na cestu a podporu účasti žien z rozvojových krajín na Konferencii OSN o klimatických zmenách v Kodani (COP-15) [35].

Box 5 – Následky hurikánu Mitch v Hondurase

V La Masica v Hondurase po hurikáne Mitch neboli hlásené žiadne úmrtia. Čiastočne tomu bolo aj preto, lebo agentúra pre predchádzanie katastrofám vytvorila školenia na báze rodov a ženy a mužov zapojila do aktivít riadenia nebezpečenstiev v rovnakej miere. Vďaka tomu bola možná rýchla evakuácia [36]. K pozitívnym prístupom patrila aj práca so ženami a dievčatami v núdzových úkrytoch a táborech, ktorej cieľom bolo, aby boli chránené pred zvýšenou mierou násillia. K takýmto snahám môže patriť napríklad osvetlenie cesty na toalety alebo zamestnanie ľudí, ktorí budú túto cestu strážiť alebo na nej ženy a dievčatá sprevádzať [37].

- [1] Human Development Report 2007/08. Fighting climate change: Human solidarity in a divided world
- [2] Mearns, R. and Norton, A., ed. (2010) Social Dimensions of Climate Change: Equity and Vulnerability in a Warming World, the International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, Washington DC; Tanner, T. and Mitchell, T., ed. (2008) 'Poverty in a Changing Climate', IDS Bulletin 39 (4), Institute of Development Studies, Sussex
- [3] Mearns and Norton 2010 Ibid.; Tanner and Mitchell 2008, Ibid
- [4] WEDO (2008) Climate Change Connections, Women at the forefront. Dostupné na: http://www.wedo.org/wp-content/uploads/climateconnections_1_overview.pdf
- [5] Soroptimist International of the Americas. (2008). "Reaching Out to Women When Disaster Strikes." White Paper: Disaster Relief. Philadelphia, PA: Soroptimist International of the Americas. http://staging.soroptimist.org/whitepapers/wp_disaster.html
- [6] Bern, C. et al. (1993). "Risk Factors for Mortality in the Bangladesh Cyclone of 1991". Bulletin of the World Health Organization, 71(1): 73–78. [http://whqlibdoc.who.int/bulletin/1993/Vol71-No1/bulletin_1993_71\(1\)_73-78.pdf](http://whqlibdoc.who.int/bulletin/1993/Vol71-No1/bulletin_1993_71(1)_73-78.pdf)
- [7] Soroptimist International of the Americas. (2008). Op. cit.
- [8] British Red Cross on Relief Web (2009). "Myanmar Cyclone Nargis: One Year on Enormous Challenges to Recovery Remain". 30 April. <http://www.reliefweb.int/rwb.nsf/db900SID/OYAH-7RMLTW?OpenDocument>
- [9] Demetriades, J. and Esplen, E. (2008) 'The Gender Dimensions of Poverty and Climate Change Adaptation', IDS Bulletin 39 (4): 24-29.
- [10] Demetriades and Esplen 2008; Demetriades, J. and Esplen, E. (2010) The Gender Dimensions of Poverty and Climate Change Adaptation'. In Mearns, R. and Norton, A., ed. (2010) Social Dimensions of Climate Change: Equity and Vulnerability in a Warming World, the International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, Washington DC
- [11] Araujo, A. and Quesada-Aguilar, A., with Aguilar, L. and Pearl, R. (2007) Gender Equality and Adaptation, Women's Environment and Development Organisation (WEDO) and the International Union for Conservation of Nature (IUCN), USA
- [12] APWLD (2005) "Why are women more vulnerable during disasters?" Asia Pacific Forum on Women, Law and Development, NGO in consultative status at UN ECOSOC
- [13] UNICEF (2008) "Our Climate, Our Future, Our Responsibility", p22
- [14] Swarup, A., Dankelman, I., Ahluwalia, K. and Hawrylyshyn, K. (2011) Weathering the Storm: Adolescent Girls and Climate Change, Plan UK, London
- [15] Rohr, U. (2006) 'Gender and Climate Change – a Forgotten Issue?' Tiempo: Climate Change Newsletter 59
- [16] Mearns, R. and Norton, A., ed. (2010) Social Dimensions of Climate Change: Equity and Vulnerability in a Warming World, the International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, Washington DC
- [17] Demetriades, J. and Esplen, E. (2008),
- [18] Masika, R. (2002) Gender, development and climate change. Oxford: Oxfam
- [19] World Bank (2007) Global Monitoring Report 2007 – Millennium Development Goals: Confronting the Challenges of Gender Equality and Fragile States. Washington, DC: World Bank
- [20] Nair, Kirbt and Sexton 2004
- [21] APF/NEPAD (Africa Partnership Forum/New Partnership for Africa's Development Secretariat). 2007. 'Gender and Economic Empowerment in Africa'. Eighth Meeting of the Africa Partnership Forum, Berlin, Germany, May 22-23.
- [22] Lambrou, Y. and Piana, G. (2006) 'Gender: the Missing Component of the Response to Climate Change'. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome.
- [23] Rohr, U. (2006) 'Gender and Climate Change – a Forgotten Issue?' Tiempo: Climate Change Newsletter 59
- [24] Demetriades and Esplen (2010), op. cit
- [25] Adapted from Mitchell et al. (2007), op cit. p.16
- [26] Swarup et al. (2011), op. cit.
- [27] Swarup et al. (2011), op. cit.
- [28] Gurung, J.D., Mwanundu, S., Lubbock, A., Hartl, M. and Firmian, I. (2006) Gender and Desertification: Expanding Roles for Women to Restore Drylands, Rome: International Fund for Agricultural Development (IFAD); Laudazi, M. (2003) Gender and Sustainable Development in Drylands: An Analysis of Field Experiences, Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO); WEDO (2003) Common Ground, Women's Access to Natural Resources and the United Nations Millennium Development Goals, New York: Women's Environment and Development Organization
- [29] Mearns and Norton (2010), op. cit.
- [30] Demetriades, J. and Esplen, E. (2010) The Gender Dimensions of Poverty and Climate Change Adaptation'. In Mearns, R. and Norton, A., ed. (2010) Social Dimensions of Climate Change: Equity and Vulnerability in a Warming World, the International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, Washington DC
- [31] Mitchell, T., Tanner, T. and Lussier, K. (2007) 'We Know What We Need!' South Asian Women Speak Out on Climate Change Adaption , Actionaid International and the Institute of Development Studies
- [32] Mitchell et al. 2007: 6
- [33] www.gendercc.net, accessed 2011
- [34] Fisher, J. (2006) 'For Her It's the Big Issue: Putting Women at the Centre of Water Supply, Sanitation and Hygiene. Evidence Report.' Water Supply and Sanitation Collaborative Council, Geneva, Switzerland
- [35] Kalela, A. (2009) 'Women will make a difference', NIKK Magasin, Focus on Gender and Climate change, Nordic Gender Institute
- [36] Aguilar, L. n.d. 'Climate Change and Disaster Mitigation: Gender Makes the Difference', International Union for Conservation of Nature, Switzerland
- [37] Bartlett, S. (2008) 'Climate Change and Urban Children: Impacts and Implications for Adaptation in Low- and Middle-Income Countries' Climate Change and Cities Discussion Paper 2, International Institute for Environment and Development, London

Tento text vznikol s podporou Európskej komisie.
Reprezentuje výlučne názory autorov, donor
nezodpovedá za akékoľvek použitie informácií
v ňom obsiahnutých